

<https://helda.helsinki.fi>

Uskonnonvapaus ihmisoikeutena

Sakaranaho, Tuula

Gaudeamus

2020

Sakaranaho , T & Mäkelä , E E 2020 , Uskonnonvapaus ihmisoikeutena . julkaisussa H
Pesonen & T Sakaranaho (toim) , Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia . Gaudeamus ,
Helsinki , Sivut 87-97 .

<http://hdl.handle.net/10138/340717>

---

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Uskonnonvapaus ihmisoikeutena

Tuula Sakaranaho & Essi Mäkelä

Uskonnon politisoituminen ja sen julkisen merkityksen kasvu ovat nostaneet esiin kysymykset uskonnonvapaudesta uudella tavalla.¹ Terrorismin vastainen toiminta ja ylipäänsä turvallistaminen määrittyvät helposti uskonnon kautta. Euroopassa uhkana pidetään islamia, Intiassa rakennetaan hindunationalismia ja Myanmarissa syrjitään rohingoja, jotka ovat uskonnoltaan muslimeja.² Uskonnonvapaus ei koske vain yksilöllistä valintaa vaan mitä suurimmassa määrin myös valtioita ja kansainvälisiä yhteisöjä. Kontekstista riippuen uskonnonvapaus saa erilaisia paikallisia ja globaaleja merkityksiä.³ Myös Suomessa on yhteiskunnan monikulttuuristuessa tarkennettu 2000-luvun alussa sekä perustuslakia että uskonnonvapauslakia.⁴

Ihmisoikeuksien historiassa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeusjulistus (1948) oli ensimmäinen kansainvälinen asiakirja, jossa yksityiskohtaisesti muotoiltiin kansainvälisen ihmisoikeustyön ja uskonnonvapauden suuntaviivat. Uskonnonvapaus on julistuksessa taattu yhtenä perusvapautena. Viime vuosikymmeninä ihmisoikeusjulistus on muun muassa merkittävästi vaikuttanut oikeudelliseen ja poliittiseen kehitykseen, ja suuri osa sen sisällöstä on omaksuttu osaksi kansainvälistä tapaoikeutta. Lisäksi sen vaikutus näkyy myöhemmin muotoilluissa ihmisoikeussopimuksissa. Ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta onkin luonnehdittu aikakautemme tärkeimmäksi yksittäiseksi asiakirjaksi.⁵

Uskonnonvapauden tarkasteleminen ihmisoikeutena on uskontotieteessä olennainen asia, koska se paljastaa uskontoja koskevan ymmärryksen kulttuurisidonnaisuuden. Kulttuurisidonnaisuus näkyy esimerkiksi

siinä, että kansainvälisen yhteisön on lähes mahdotonta löytää yhteistä uskonnon määritelmää. Myös uskonnonvapautteen liittyvistä oikeuksista ja rajoituksista kiistellään jatkuvasti. Kaiken kaikkiaan uskonto – ja siten myös uskonnonvapaus – on osoittautunut araksi aiheeksi kansainvälisessä yhteisössä.⁶ Käytännössä valtion ja uskonnon välinen suhde voi saada lukemattomia eri muotoja. Yksinkertaistetusti sanottuna valtiot voivat suhtautua uskontoihin puolueettomasti pyrkimällä periaatteessa takaamaan kaikille uskontokunnille yhtäläiset oikeudet (Pohjoismaat) tai pitämällä valtion ja uskonnon erillään (Ranska, Yhdysvallat, Turkki). Valtiot voivat myös suosia yhtä uskontoa muiden ylitse (Iran) tai eri tavoin kontrolloida tai jopa kieltää uskonnon harjoittamisen (kommunistiset maat). Uskonnollinen moninaisuus asettaa uskonnonvapaudelle haasteita järjestelmästä huolimatta.⁷

USKONNONVAPAAUS KANSAINVÄLISISSÄ JULISTUKSISSA

Ihmisoikeuksia ja uskonnonvapautta koskeva tutkimus lähtee yleensä liikkeelle Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjasta ja ihmisoikeuksien yleismaailmallisesta julistuksesta, jotka asettavat lähtökohdat nykyiselle ihmisoikeusjärjestelmälle. Niiden ohella huomiota on kiinnitetty myös YK:n piirissä ja alueellisesti laadittuihin tarkentaviin sopimuksiin esimerkiksi pakolaisten, naisten ja lasten oikeuksista.⁸ Ihmisoikeussopimukset asettavat vähimmäisvaatimukset sille, miten valtioiden tulee kansallisessa lainsäädännössään toimia, ja siksi on tärkeää tuntee ne myös silloin, kun keskitytään tutkimaan jonkin tietyn maan ihmisoikeustilannetta.

Yleismaailmallisessa ihmisoikeusjulistuksessa uskontoon viitataan kaikkiaan neljässä eri artiklassa. Niistä artikkelit 2 ja 16 nimeävät uskonnon yhdeksi niistä seikoista, joiden ei tulisi vaikuttaa muiden ihmisoikeuksien toteutumiseen. Selkeimmin uskonnonvapauden ydinsisältö ilmaistaan yleismaailmallisen ihmisoikeusjulistuksen artiklassa 18:

Jokaisella ihmisellä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus; tämä oikeus sisältää vapauden uskonnon tai vakaumuksen vaihtamiseen sekä uskonnon tai vakaumuksen julistamiseen yksin tai yhdessä toisten kanssa, sekä julkisesti että yksityisesti, opettamalla sekä harjoittamalla hartautta ja uskonnollisia menoja.⁹

Uskonnonvapaus on tutkimuksessa jaettu käsitteellisesti *positiiviseen* ja *negatiiviseen* uskonnonvapauteen, joista ensin mainittu sisältää vapauden uskoa ja toimia vakaumuksensa mukaisesti ja jälkimmäinen vapauden olla uskomatta tai kuulumatta mihinkään uskontokuntaan. Positiivista ja negatiivista uskonnonvapautta on edelleen lähestytty *positiivisina* ja *negatiivisina oikeuksina*. Esimerkiksi positiivinen uskonnonvapaus positiivisena oikeutena merkitsee valtion aktiivista roolia oikeuksien toteuttamisessa, kun taas negatiivisena oikeutena se lähinnä edellyttää, että valtio pidättäytyy loukkaamasta kansalaistensa uskonnollisia oikeuksia.¹⁰ Nämä jaottelut auttavat havainnoimaan eri maiden tapoja toteuttaa uskonnonvapautta. Painotukset vaihtelevat myös ajan myötä. Esimerkiksi Suomesta on sanottu, että uskonnonvapauslaki vuodelta 1922 korosti negatiivista uskonnonvapautta, kun taas vuoden 2003 uskonnonvapauslaki huomioi nimenomaan positiivista uskonnonvapautta.¹¹ Tutkimuksen kannalta on tietenkin kiinnostavaa kysyä, mitä tällaiset lainsäädännölliset muutokset kertovat yhteiskunnassa tapahtuvista muutoksista ylipäänsä.

Uskonnonvapauteen liittyvät käytännön tilanteet ovat usein hyvin monimutkaisia. Esimerkiksi jonkin tietyn ryhmän positiivisen uskonnonvapauden turvaaminen voi johtaa toisen negatiivisen uskonnonvapauden loukkaamiseen.¹² Tämänäyttötyypiset ongelmat ovat epäilemättä tavallisia monikulttuurisissa ja -uskontoisissa yhteiskunnissa, joiden täytyy ratkaista kysymyksiä enemmistö- ja vähemmistöuskontojen oikeuksien toteutumisesta.¹³

Uskonnonvapaus on jaettu myös *yksilölliseen* ja *kollektiiviseen* uskonnonvapauteen. Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa korostuvat erityisesti yksilölliset oikeudet. Ihmisoikeusjulistuksen artikkelissa 18 viitataan kuitenkin myös uskontoon kollektiivisena perinteenä, jota voidaan opettaa ja siirtää seuraaville sukupolville. Uskontoa voidaan siis tarkastella yhtäältä yksityisenä ja toisaalta julkisena asiana, kuten yksilön oikeutena tunnustaa uskontoaan ja turvattuna oikeutena liittyä uskonnolliseen yhteisöön. Oikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna ajatuksia ja mielipiteitä tärkeämpää on toiminta jo pelkästään siksi, että ajatuksia on mahdollista alistaa lain kontrolliin. Ihmisen yksityinen persoona on jäänyt siksi lainsäädännön ulottumattomiin, vaikka lain avulla puututaankin moniin yksityiselämän alueisiin.¹⁴

Ihmisoikeusjulistuksen lisäksi YK on pyrkinyt edistämään uskonnonvapautta myös muilla keinoin. Ihmisoikeusjulistusta täydennettiin

1960-luvulla kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimuksella sekä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimuksella.¹⁵ Ensin mainittu sopimus on ainoa kansainvälinen ihmisoikeussopimus, joka sisältää myös toimeenpanoa koskevaa sääntelyä, ja siksi se on etenkin yhteiskunnallisen tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen. Sopimuksen sanamuoto noudattelee ihmisoikeusjulistuksen uskonnonvapautta koskevaa muotoilua, mutta uskonnonvapauden rajoituksia se käsittelee yksityiskohtaisemmin. Se ottaa kantaa yksilön oikeuteen valita uskontonsa, uskonnollisen ilmaisun vapautteen ja vanhempien oikeuksiin lastensa kasvatuksessa.¹⁶

Kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimusta koskeva ihmisoikeuskomitean yleinen kannanotto on tärkeä Euroopassa asuville uskonnollisille vähemmistöille. Sen mukaan kaikenlainen syrjintä mitä tahansa uskontoa kohtaan on kiellettyä riippumatta siitä, onko tuo uskonto esimerkiksi vastaperustettu tai vähemmistöasemassa yhteiskunnassa. Tämä heijastaa komitean pyrkimystä välttää tilanne, jossa vanhat ja asemansa vakiinnuttaneet uskonnot nauttivat parempaa oikeudellista suojaa kuin uudet ja vasta vakiintumassa olevat.¹⁷ Tällainen kysymyksenasettelu on tärkeä erityisesti kansallisella tasolla Euroopassa, kun on tutkittu yhtäältä muuttuvia kirkon ja valtion välisiä suhteita ja toisaalta näkyvien vähemmistöjen kuten muslimien oikeuksia.¹⁸ Kuitenkin esimerkiksi kirkkohistorioitsija Juha Seppo toteaa kirjassaan *Uskonnonvapaus 2000-luvun Suomessa* (2003), ettei mikään Euroopan maa ole toistaiseksi omaksunut täydellistä uskonnollisten enemmistöjen ja vähemmistöjen välistä tasavertaisuutta, eikä se hänen mukaansa ole edes mahdollista.¹⁹

Kahden edellä mainitun sopimuksen jälkeen YK:n yleiskokous hyväksyi vuonna 1981 julistuksen kaikkinaiseen uskontoon ja elämäntarkastukseen perustuvan suvaitsemattomuuden ja syrjinnän poistamisesta. Julistus on tähän mennessä uskonnonvapauden toteuttamisen tärkein ja monipuolisin maailmanlaajuinen väline. YK:n piirissä ei ole laadittu erillistä uskonnonvapautta koskevaa sopimusta, mikä johtuu sen mahdolliseen sisältöön liittyvistä, tähän mennessä ylitsepääsemättömiksi osoittautuneista erimielisyyksistä.²⁰ Samanlaisia ongelmia esiintyi valmisteltaessa edellä mainittua julistusta, ja sitä valmisteltaessa vierähtikin kaksi vuosikymmentä. Ongelmat kärjistyivät silloisten kommunistimaiden edustajien herättämään kysymykseen siitä, mitä uskonnolla oikeastaan tarkoitetaan. Ongelma ratkaistiin viittaamalla sekä uskontoon että elämäntarkastukseen.²¹

Julistuksessa mainitut oikeudet ja vapaudet vastaavat suunnilleen aiemmin muotoiltuja kansainvälisiä ihmisoikeuksien ulottuvuuksia, joita voidaan pitää ”ihmisoikeuksien universaaleina minimistandardeina”.²² Syrjintää koskeva julistus on sanamuodoltaan aikaisempia julistuksia selkeämpi käsitellessään uskontoon perustuvaa syrjintää, vanhempien oikeuksia sekä uskonnonvapauden sisältyviä oikeuksia. Julistuksessa huomattavaa on myös, että kyse ei ole vain *muodollisesta* uskontojen välisestä *tasa-arvosta* vaan syrjimättömyydestä eli *tosiasiallisesta tasa-arvosta*. Tämä tarkoittaa sitä, että tuetaan epätasa-arvoisessa asemassa olevia sen sijaan, että kaikkia kohdeltaisiin samaan tapaan ottamatta huomioon lähtökohtaisia eroja.²³ Uskontotieteellisesti on kiinnostavaa se, että käytännössä kuitenkin kaikkia yhdenvertaisuudesta poikkeavia käytäntöjä ei pidetä syrjivinä ja siten kiellettyinä. Esimerkiksi juhlapyhät noudattavat Euroopassa tavallisesti kristillistä kalenteria, ja on vaikea kuvitella, että tällaisesta vakiintuneesta käytännöstä luovuttaisiin monikulttuuristumisesta huolimatta.²⁴ Samoin Euroopan ihmisoikeusistuin on määritellyt, ettei esimerkiksi muslimien rukoushetki ole työntekijän subjektiivinen oikeus vaan että työnantajalla on oikeus rajoittaa sitä, jos se häiritsee työn suorittamista.²⁵

Toisaalta myös rekisteröinnin yhteydessä historiallisesti merkityksellisemmät kirkot ovat edelleen usein eri asemassa muihin uskonnollisiin toimijoihin verrattuna.²⁶

ALUEELLISET JA USKONNOLLISET JULISTUKSET

Uskonnon ja kulttuurin tutkimuksen näkökulmasta on kiinnostavaa tarkastella myös muita kuin Euroopan alueellisia ihmisoikeussopimuksia.²⁷ Esimerkiksi Pohjois- ja Etelä-Amerikan valtioiden yhteisen ihmisoikeussopimuksen (1969) artikla 12, Afrikkalaisen ihmisten ja kansojen oikeuksien julistuksen (1981) artikla 8, Aasian ihmisoikeussopimuksen (1998) luku 6.3 sekä arabivaltioiden hyväksymän Kairon ihmisoikeusjulistuksen (1994) artikla 27 koskevat uskonnonvapautta. Alueellisten sopimusten ohella uskonnonvapauden liittyviä kysymyksiä on mahdollista tarkastella myös uskonnollisten ihmisoikeusjulistusten näkökulmasta käsin. Esimerkiksi kristityt ja muslimit ovat laatineet omat ihmisoikeusjulistuksensa, ja eri uskontojen piirissä on ollut havaittavissa ainakin 1970-luvulta lähtien kiinnostusta ihmisoikeuksia kohtaan, mikä näkyy

esimerkiksi maailmanuskontojen ihmisoikeusjulistuksessa.²⁸ Alueellisia ja uskonnoista nousevia ihmisoikeusjulistuksia tutkimalla on mahdollista havainnollistaa uskonnonvapauden kontekstisidonnaisuutta ja samalla pohtia, mitkä uskonnonvapautta koskevat kysymykset ovat globaalisti merkittäviä. Ihmisoikeusnäkökulman esiin nostaminen eri uskontojen yhteydessä saa oman merkityksensä nykyisessä maailmanpoliittisessa tilanteessa. Uskontoa käytetään usein hyödyksi poliittisten päämäärien saavuttamiseksi, ja siitä syystä sitä pidetään usein myös konfliktien lähteenä. Uskontojen harjoittamaan rauhantyöhön ja konfliktien ratkaisuun keskittyvät tutkijat mieluusti korostavatkin uskontojen merkitystä ihmisoikeuksien ajajana.²⁹

Viime aikoina Euroopan unioni, joka alkujaan luotiin edistämään taloudellisia tarkoituksia, on luonut oman ulottuvuutensa ihmisoikeuksien suojelemiseen. Joulukuussa 2000 tuli voimaan EU:n perusoikeuskirja. Tässä yhteydessä on huomautettava, että termiä ”perusoikeudet” käytetään pääasiassa silloin, kun viitataan kansallisen lainsäädännön ja erityisesti perustuslain turvaamiin oikeuksiin, ja termiä ”ihmisoikeudet” käytetään useimmiten viittaamaan kansainvälisissä sopimuksissa lueteltuihin oikeuksiin.³⁰ 1990-luvulta lähtien perusoikeuksiin on viitattu myös Euroopan unionin yhteydessä. Uskonnon osalta perusoikeuskirjan artiklassa 22 todetaan, että ”unioni kunnioittaa kulttuurista, uskonnollista ja kielellistä monimuotoisuutta”. Kaiken kaikkiaan uskonto on kuitenkin EU:n tasolla nähty pääasiassa valtioiden sisäisenä asiana.³¹

Käytännössä ihmisoikeuksien ja erityisesti uskonnonvapauden suojeleminen perustuu EU:ssa edelleen pitkälti Euroopan neuvoston toimintaan. Neuvoston ihmisoikeustyön kulmakivenä voidaan pitää edellä mainittua Euroopan ihmisoikeussopimusta, jossa sopimusvaltioissa asuville ihmisille turvataan tietyt oikeudet. Strasbourgissa sijaitseva Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on puolestaan se elin, jossa päätetään siitä, onko jäsenvaltioissa rikottu sopimusta. Siihen voivat vedota niin yksilöt kuin valtiotkin.³²

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja ihmisoikeuskomissio ovat ratkaisuisaan olleet laajan uskonnon määritelmän kannalla. Uskontona on perinteisten kristinuskon, islamin, hindulaisuuden, buddhalaisuuden ja juutalaisuuden lisäksi pidetty myös ateismia sekä uudempia uskonnollisia perinteitä, kuten skientologiaa, druidiutta, *divine light missionia* ja jopa pasifismia. Uskonnon laaja määritelmä sisältää kuitenkin myös

rajoituksia: uskonnon tulee saada näkyviä ilmenemismuotoja, ja siten uskonnon määritelmään ei sisälly sellainen yksityinen usko, jota henkilö ei millään tavoin ilmaise ympäristölleen. Koska uskonnon määritelmä on jätetty avoimeksi, henkilö, joka haluaa vedota uskonnonvapauteensa, ei voi etukäteen tietää, millaista todistusaineistoa hänen olisi esitettävä (jäsenmäärä, säännöt, olemassaoloaika jne.).³³ Samantyyppinen epävarmuus saattaa liittyä myös siihen, miten valtiot määrittelevät erilaisia uskonnollisten yhteisöjen rekisteröitymiskriteerejä.

USKONNOLLISTEN YHDYSKUNTIEN REKISTERÖINTI

Uskonnollisten yhdyskuntien rekisteröinti on oiva esimerkki siitä, miten eri valtiot soveltavat uskonnonvapauslakia hiukan eri tavoin. Euroopan unionissa uskonnollisilla yhteisöillä on vapaus harjoittaa omaa toimintaansa, mutta oikeushenkilön aseman saavuttamiseksi on käytössä erilaisia rekisteröitymisen muotoja. Koska rekisteröiminen luo erilaisia etuja eri yhteisöille ja rekisteröinti voidaan estää joiltain ryhmiltä, voi käytännön katsoa epäsuorasti rajoittavan uskonnollista ilmaisunvapautta. Rekisteröimisellä yhteisöt saavat yhteiskunnallisen toimijan roolin, vaikka rekisteröiminen ei olekaan välttämätöntä esimerkiksi uskonnollisen harjoittamisen tai kokoontumisen oikeuttamiseksi.³⁴

Usein eri rekisteröitymiskriteereissä kiinnitetään huomiota vähintään yhteisön rakenteelliseen muodostumiseen, mutta joissain valtioissa myös uskon sisältöä ja harjoittamista arvioidaan. Jonkinlainen yhteiskunnallinen vakiintuneisuus on monissa maissa merkityksellistä.³⁵ Esimerkiksi Tšekissä yhdyskunta voi kymmenen vuoden toiminnan jälkeen saavuttaa erityisaseman.³⁶ Belgiassa puolestaan laki ei määrittele kriteerejä lainkaan. Laintulkinnan käytännöt kuitenkin määrittävät rekisteröintiin vaadittavat kriteerit. Myös yhteiskunnallinen vakiintuneisuus vaikuttaa yhteisön arviointiin. Käytännössä tämä tarkoittaa kyllin suurta ja rakenteellisesti selkeää yhdyskuntaa, joka on vaikuttanut maassa vuosikymmeniä, on sosiaalisesti merkityksellinen eikä uhkaa yhteiskunnallista järjestystä.³⁷ Monissa maissa vakiintuneisuus on määritelty vuosissa, ja jäsenluvun minimimäärä vaihtelee kymmenistä satoihin tai jopa prosentuaalisiin osuuksiin valtion väkiluvusta. Useimmiten vaaditaan myös jonkinlainen yhteisösääntö, josta ilmenee, että yhteisö on valmis noudattamaan rekisteröivän maan lakeja.³⁸

Etuuksina rekisteröinnissä eri maissa on useimmiten esimerkiksi oikeus vihkiä avioliittoon, uskonnonopetus tai valtiollisten sopimusten solmiminen. Uskonnollisilla yhteisöillä voi myös olla erioikeuksia esimerkiksi työnantajana, jolloin vaikkapa sukupuolten välistä tasa-arvoa työpaikoilla ei vaadita. Toisaalta myös esimerkiksi kieltäytyminen verensiirrosta on kysymys, jossa punnitaan uskonnollisen vakaumuksen ja ihmisoikeusasetusten välistä dynamiikkaa.³⁹

Suomen uskonnonvapauslaki pitää uskonnollisena yhdyskuntana Suomen evankelis-luterilaisen ja Suomen ortodoksisen kirkkokunnan lisäksi kaikkia niitä yhdyskuntia, jotka on rekisteröity lain toisen pykälän mukaisesti (2. §). Uskonnonvapauslakia valmistellut komitea piti tarpeellisenä erillisen pykälän säätämistä uskonnollisten yhdyskuntien oikeuksista niin, että laki vastaisi luterilaisen ja ortodoksisen kirkon erillisten kirkkolakien sisältöä. Lisäksi komitean tavoitteena oli säätää rekisteröidyistä uskonnollisista yhdyskunnista joustavasti siten, ettei tarpeettomasti rajoitettaisi niiden rekisteröintiä ja toimintaa. Näiden muutosten avulla komitea pyrki laajentamaan uskonnollisten yhdyskuntien autonomiaa ja saattamaan ne yhdenvertaisempaan asemaan luterilaisen ja ortodoksisen kirkon kanssa.⁴⁰

Laki kohtelee kaikkia rekisteröityjä uskonnollisia yhdyskuntia lähtökohtaisesti oikeushenkilöinä, joilla on muun muassa omistusoikeus ja oikeus päättää organisaatiorakenteestaan itsenäisesti. Uskonnonvapauslain seitsemännen pykälän mukaan ”rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan tarkoituksena on järjestää ja tukea uskonnon tunnustamiseen ja harjoittamiseen kuuluvaa yksilöllistä, yhteisöllistä ja julkista toimintaa, joka pohjautuu uskontunnustukseen, pyhinä pidettyihin kirjoituksiin tai muihin yksilöityihin pyhinä pidettyihin vakiintuneisiin toiminnan perusteisiin”. Pykälässä mainitulla toiminnalla viitataan rituaaleihin kuten messuun ja muihin selkeästi uskonnollisiin seremonioihin. Lisäksi uskonnollisen yhteisön tulee edistää tavoitteitaan perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittaen, eikä niillä ole oikeutta harjoittaa voitontavoitteluun perustuvaa liiketoimintaa. Rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan toiminnan tulee myös noudattaa yhdistyslain rekisteröityjä yhdistyksiä koskevia säännöksiä (ks. 27. §).

Moniuskontoisessa yhteiskunnassa on tärkeää ilmaista ymmärrystä uskontoa kohtaan myös lainsäädännössä. Uskontotieteellisestä näkökulmasta tarkasteltuna ei voi välttyä vaikutelmalta, että uudessa uskonnonvapauslaissa hahmoteltu uskonnon prototyyppi muistuttaa merkittävästi

kristinuskoa.⁴¹ Tällainen tulkinta saattaa olla ongelmallinen uusille uskonnollisille liikkeille, sillä niissä korostuvat usein yksilöllisyys ja yksityisyys. Toisaalta myös pyhän määrittelemine osaksi yhdyskunnan toimintaa on aiheuttanut esimerkiksi uskontokriittiseksi tai parodiseksi tulkittujen yhdyskuntien rekisteröinnin epäämisen.⁴²

Lain taustalla vaikuttava uskonnon määritelmä saattaa siis olla ristiriidassa uskonnollisen yhteisön oman näkemyksen kanssa. Esimerkiksi tästä voidaan nostaa Suomen Vapaan wicca-yhdyskunnan (SVWY) epäonnistunut yritys rekisteröityä uskonnolliseksi yhdyskunnaksi. Joulukuussa 2001 opetusministeriö hylkäsi SVWY:n hakemuksen sillä perusteella, ettei se täyttänyt uskonnolliselle yhdyskunnalle asetettuja uskontunnustuksen, pyhien tekstien tai pyhinä pidettyjen ja vakiintuneiden toimintojen kriteerejä. SVWY valitti asiasta Korkeimpaan oikeuteen tammikuussa 2002 ja esitti, että opetusministeriö oli soveltanut tapaukseen muuta kuin tuolloin voimassa olleessa uskonnonvapauslaissa (1922) asetettua uskonnollisen yhdyskunnan määritelmää. Lisäksi kantajat esittivät, että todellinen syy hakemuksen hylkäämiseen oli se, että SVWY poikkesi elämänskatsomukseltaan suuresti valtauskonnosta. Siten opetusministeriön päätös loukkasi heidän mukaansa wicca-vähemmistön perus- ja ihmisoikeuksia. Opetusministeriö ei kuitenkaan perunut päätöstään, ja vuoden 2003 marraskuussa Korkein oikeus asettui ministeriön kannalle äänin 4–3.⁴³

Vuoden 2003 lakiuudistuksen jälkeen rekisteröinnistä on vastannut Patentti- ja rekisterihallitus. Koska rekisteröintilaki sisältää paljon tulokinnan varaa, asetettiin 7. §:ää tulkitsemaan kolmihenkinen asiantuntijalautakunta, jonka valinnasta vastaa Opetus- ja kulttuuriministeriö. Lautakunta koostuu yhteiskunnallisesta, uskonnollisesta ja oikeustieteellisestä asiantuntijasta. Patentti- ja rekisterihallitus tekee varsinaisen päätöksen yhdyskunnan rekisteröinnistä, mutta toistaiseksi se on kokenut päätöksensä olevan lautakunnan lausunnon velvoittamia. Patentti- ja rekisterihallituksen päätöksestä voi valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen, minkä jälkeen valitusväylänä toimii Euroopan ihmisoikeustuomioistuin.

Tähän mennessä vuoden 2003 lain aikana on rekisteröity yksi maailmanuskontoperinteistä eriyvä liike, Karhun kansa (2013). Karhun kansa harjoittaa perinteisiä Suomen alueen uskomusperinteitä Suomen Kansan Vanhojen Runojen (kokoelma alkuperäistä kalevalaista kansanrunoutta) innoittamana ja niitä nykypäivään soveltaen. Karhun kansan

tapauksessa lautakunta arvioi ensin, ettei yhdyskunnan uskontunnustus ole sellainen, joka normaalisti uskontunnustukseksi mielletään, ja määritteli uskontunnustuksen olevan laajempi kuvaus uskon peruseriaateista kuin yhdyskunnan tarjoama kuvaus. Kun yhdyskunta lisäsi sääntöihinsä rituaalikuvaus- ja määritteli itselleen pyhät kirjoitukset (SKVR:n loitsurunot), hyväksyttiin myös alkuperäinen uskontunnustus, sillä sen katsottiin kuvaavan uuspakanuudelle tyypillistä luontosuhdetta. Karhun kansaa rekisteröitäessä lautakunta määritteli yhdyskunnan uskonnon uuspakanalliseksi ja perusteli päätöksensä sen vakiintuneisuudesta siis tutkimuskategorian avulla.⁴⁴

LOPUKSI

Kysymykset uskonnonvapaudesta ovat globaalilla tasolla hyvin monimutkaisia, mutta yhä monimutkaisempia ne ovat myös kansallisella tasolla, kun yhteiskunta muuttuu yhä monikulttuurisemmaksi ja moniarvoisemmaksi. Myös valtion muuttuva rooli uskonnollisen moninaisuuden hallinnassa nostaa esiin uusia kysymyksiä siitä, mitkä tahot voivat parhaiten ajaa uskonnollisten yhteisöjen asiaa. Vaakakupissa ovat usein yhtäältä pitkään vaikuttaneet uskonnolliset instituutiot ja perinteet, joita halutaan vaalia, ja toisaalta lukuisat uudehkot uskonnolliset ryhmät ja liikkeet, jotka etsivät paikkaansa yhteiskunnassa.⁴⁵

Lain edessä kaikkien tulee olla tasavertaisia, mutta käytännössä vaaka helposti kallistuu tuttuun ja turvalliseen. Kysymykset valtion ja uskonnon suhteesta ovat edelleen ajankohtaisia, kun tutkitaan uskonnollisten oikeuksien muotoutumista sekä lainsäädännössä että käytännössä. Valtio ohjaa uskonnollisten yhteisöjen elämää lainsäädännön ohella taloudellisilla kannustimilla, mikä tekee uskonnonvapaudesta ihmisoikeuksien ohella myös taloudellis-poliittisen asian. Kaikki nämä tekijät kietoutuvat tietenkin eri tavoin yhteen, mikä tekee uskonnonvapauden tutkimisesta haastavaa mutta samalla myös kiehtovaa.

POHDITTAVAA

- Miten uskonnonvapautta on määritelty ihmisoikeutena? Anna esimerkkejä.
- Tutustu eri maanosissa ja /tai uskonnoissa laadittuihin ihmisoikeusjulistuksiin ja vertaa, miten ne määrittelevät uskonnonvapautta.
- Miten uskontojen välinen tasa-arvo toteutuu uskonnollisten yhdyskuntien rekisteröinnissä?

USKONNONVAPAAUS
IHMISOIKEUTENA

1. Esim. Evans C. 2008; Danchin ym. 2015.
2. Ks. Tierney 1996; Lerner 1996; Alwall 1998: 14; Evans C. 2001: 18
3. Sakaranaho 2006, 72–122.
4. Seppo 2003.
5. Reijonen 1992; Lerner 1996: 88; Sakaranaho 2006, 89–93; Witte & Green 2012, 3–24.
6. Ks. Evans C. 2008, 7–15; Slotte 2015.
7. Ks. Loenen & Goldschmidt 2007; van der Vyer & Witte 1996; Witte & van der Vyer 1996.
8. Ks. Witte & Green 2012.
9. Universal Declaration of Human Rights 1948. Suomeksi: <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>
10. Saarni 2002: 13.
11. Seppo 2003; Scheinin 1998.
12. Saarni 2002: 14.
13. Durham 2013; Brems & Peroni 2015; Sakaranaho 2012.
14. Evans 2001: 35; Lerner 1996: 92.
15. *International Covenant on Civil and Political Rights* 1966; *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* 1966.
16. Sakaranaho 2006, 93–97.
17. Lerner 1996; vrt. Gunn 2012.
18. Sakaranaho, 2006, 102–115; van Bijsterveld 2007.
19. Seppo 2003, 30–36; vrt. Sakaranaho 2006, 116–119.
20. Evans: 2001, 37
21. Lerner 1996, 114–116.
22. Lerner 1996, 117
23. Ks. Lerner 1996, 120–121.
24. See Gavison & Perez 2008.
25. See Cumper 2007.

26. Ferrari 2007, 6–7.
27. Ks. Sakaranaho 2006, 100–115.
28. Runzo, Martin & Sharma 2003.
29. Ks. Rouner 1988; Witte & van der Vyer 1996; Runzo, Martin & Sharma 2003; Sharma 2011.
30. Ks. Puro 1999, 7.
31. Sakaranaho 2006, 103.
32. Ks. Harris, O’Boyle & Warbrick 1995; 5; Evans 2001: 2; Slotte 2015.
33. Evans 2001; ks. myös Slotte 2015.
34. Ferrari 2007, 3–5.
35. Ferrari 2007, 6–8.
36. Tretera 2007.
37. Torfs 2007.
38. Ferrari 2007.
39. Ks. esim. Friedner 2007; Beaman 2008; Edge & Vickers 2015.
40. Seppo 2003.
41. Sakaranaho 2012.
42. Mäkelä 2018; Hjelm, Mäkelä & Sohlberg 2018; Kotiranta 2007.
43. Hjelm 2005.
44. Hjelm, Mäkelä & Sohlberg 2018; Mäkelä 2018.
45. Evans M. 2008; Goldschmidt & Loenen 2007.